

فرهنگ اصطلاحات قافیه

(یاد نامه زنده یاد استاد دکتر محمد جواد شریعت)

جلیل غدیری

مدرس دانشگاه های شهرستان رامسر

سرشناسه: غدیری، جلیل، ۱۳۴۰ -
 عنوان و نام پدیدآور: فرهنگ اصطلاحات قافیه: هشت تبع (یادنامه زنده یاد استاد دکتر محمدجواد شریعت)
 / جلیل غدیری.
 مشخصات نشر: رشت: نشر بلور، ۱۳۹۲.
 مشخصات ظاهری: ۹۶ ص.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۶-۱۱۹-۴
 وضعیت فهرست نویسی: لیبا
 موضوع: قافیه -- اصطلاحات و تعبیرها
 موضوع: قافیه -- واژه نامه ها
 شناسه افزوده: شریعت، محمدجواد، ۱۳۱۵-
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۲/ع۴/۳۵۷۱/PIR
 رده بندی دیویی: ۸۵۰/۴۱-۳
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۲۵۲۴۹۶

فرهنگ اصطلاحات قافیه

نویسنده: جلیل غدیری
 ناشر: انتشارات بلور
 نوبت چاپ: یکم
 تاریخ انتشار: پائیز ۱۳۹۲
 امور فنی: مؤسسه ساقی
 چاپ و صحافی: چاپ زیتون
 شمارگان: ۴۰۰
 قیمت: ۷۰۰۰ تومان

نشانی: رشت، خیابان امام خمینی، گوی افق، جنب مسجد، انتشارات بلور
 تلفن: ۰۱۳۱-۲۲۶۵۵۷۵ ۰۱۳۱-۲۲۶۲۲۳۲ ۰۱۳۱-۲۲۵۴۶۱۷ فکس:
 همرا: ۰۹۱۲۱۹۷۵۱۲۳ SMS: ۰۰۰۰۲۰۶۰۵۰۶
 Email: boloor_publications@gmail.com

ساران

آراستگی متون ادبی بازمانده از گذشته، روح نواز و جان فزای فارسی زبانان است و این سرمایه بزرگی است که نیاکان به ما بخشیده اند. و این سرمایه، گنجینه ی زیبایی های ادبی است و تنها کسانی چرایی زیبایی ادبی این متون را در می یابند و در نتیجه بیشتر به التذاذ ادبی می رسند که هنگام خواندن، از هنگامه ی واژگان، فراتر روند و هم نوا با شاعر، آمیزه های ادبی را بشناسند.

در کنار ابزارهای زمایی یا صنایع ادبی و بدیعی، معانی بیان، وزن، احساس و تخیل، تنها قافیه و ردیف به عنوان زنگ پایان سخن در مصراع یا بیت، نقش آفرین دایره زیبایی متون شعری است که تا در جای خود ننشینند نقش آفرینی سایر عناصر زیبایی نمی توانند رنگارنگی نموده یا تجلی نمایند. ظرفیت مایی که قافیه^۱ در متن ایجاد می کند نقطه ی آغازی برای جلوه گری عروس سخن است. هر عنصر زیبایی ادبی، برای ظهور خود، نیاز به زمینه ی متنی برای هنرنمایی دارد تا تأثیر متن در ادراک نیز بتواند نقش خود را ایفا کند.

نقش قافیه در شعر، چون نقش آفرینی فعل در نثر است، کلام با آن منعقد می شود و تحقق انعقاد کلام در صورتی ممکن است که عناصر القای موضوع و مطلب، در بستر کلام ابتدا به ابزار نقش خود بپردازند سپس در ذهن شاعر، استفاده از عناصر زیبایی در آن ضرورت پیدا نموده به چشم آیند.

موضوع مورد بحث در این کتاب، مفردات مباحث مربوط به موضوع قافیه است که مباحث مربوط به حروف، حدود، حرکات، عیوب قافیه، اصطلاحات ویژه و به ناچار و ناگزیر اصطلاحاتی از عروض که باید ذیل این عنوان مورد بررسی قرار گیرد، آن هم به این دلیل که در تعاریف اصطلاحات علم قافیه، مفردات علم عروض به کار رفته و ارائه ی تعریفی از آن ضرورت پیدا نموده است تا تعاریف مربوط به اصطلاحات قافیه، روشن تر و رساتر باشد و تنها همین نکته ، یعنی عموم خصوص من وجه، جوازی برای ورود مفردات عروض در این کتاب است و برحسب اتفاق این مفردات، در کنار مدخل های قافیه قرار نگرفته است اما برعکس این موضوع مصداق ندارد چون در کتاب «فرهنگ اصطلاحات عروضی»^۲ ضرورتی برای معرفی اصطلاحات قافیه دیده نشد. دیگر این که تقسیم بندی متون شعری بر اساس قافیه یا ردیف مانند انواع کلمه (اسم، فعل، حرف، صوت، قید، ضمیر و صفت) در دستور زبان فارسی خود افتتاح بابی است از درون و نگاه شاعر که به روی خواننده باز می شود و می توان انتظار داشت که شاعر، وقتی نوع

۱. rhyme

۲. به قلم نگارنده، انتشارات بلور، ۱۳۹۱، چ اول

کلمه از نظر دستوری را در قافیه و ردیف دگرگون می نماید نگاه او نیز متفاوت بشود، تفاوتی که تاکنون کمتر مورد مذاقه اهل فن بوده است.

گفتار ما:

۱. نه اظهار فضل است و نه نقض گفتار کسان و نه نیز به نغزی گفتار ادیبان و فاضلان، بلکه تحفه ای است برای استادان و دانشجویان زبان و ادبیات فارسی و اهل فضل و ادب و علاقه مندان به زیبایی شناسی ادبی
۲. در این کوشش گاهی برای یک مدخل، چندین تعریف آمد که اگرچه به ندرت تکراری است اما با نحوه ی بیان گوناگون آمده است، به این نیت که اگر محقق یا دانشجویی بخواهد با بررسی لفظ و کلام هر یک از علمای این دانش، به راه حل یا نکته ای ظریف برسد با وجود کتاب حاضر، از آن آثار، مستغنی باشد و نیز به این امید که از لابلا ی گوناگونی نحوه ی گفتار بزرگان این فن، نکته ای کشف یا پاره ای ابهامات حل شود و سبکی در ارائه ی مطلب درسی در گلاس های درس، از سیاق سخن آنان پیدا گردد این سبک را برگزیدیم که پیش از این در کتاب فرهنگ هفت پیکر^۳ و فرهنگ اصطلاحات عروضی به قلم نگارنده، نیز بدان نگاهی داشتیم.
۳. بعضی آرایه ها و اصطلاحات عروضی به ضرورت، چون در ساختمان مباحث قافیه و در کتاب های مربوط به قافیه، نقش ایفا می کنند به عنوان مدخل آوردم و طرح رابطه تنگاتنگ بعضی صنایع شعری و عروض به این شکل با قافیه ضروری می نمود.
۴. نشانه فلش(→) داخل متن ارجاع به مدخلی دیگر است نه منبعی دیگر و نگارنده آن را برای نشان دادن ارتباط مدخل ها با هم دیگر افزوده است، ولی منابع و مأخذ به تفکیک پراکنده (...) بدون استفاده از هر نشانه ای آمده است.
۵. از گیومه فقط در مواردی استفاده شده است که در آن تنها حرف یا حروفی معرفی شده اند، حرف یا حروفی که برای بحث قافیه در حکم اسم خاص محسوب می شوند نظیر نام حرف یا حروف طرفین حرف روی یا همان هشت تتبع و یارعات موارد مربوط به آیین نگارش. مانند: «ر» که حرف روی است.
۶. در بسیاری از موارد هم خود حرف، و هم به تبعیت از اهل فن نام آن حرف را نوشتیم. به عنوان نمونه: هم «ب» و هم نام آن را که «با» باشد نوشتیم تا نزد هر دو گروه منتقد، راه گریزی دست و پا شده باشد و نیز جستجو برای هر گروه از پژوهش گران آسان باشد.
۷. وجود [کروشه] تنها ضرورتی بود تا توضیح یا مطلبی افزوده شود.

۸. مخاطبِ نگارنده، استادان و معلمان و دانشجویان رشته ادبیات فارسی از مقطع کاردانی تا مقطع دکتری زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه ها و محیط های علمی از جمله محافل ادبی و انجمن های شعر است.

۹. نیز امید است در محیط های آموزشی این کتاب معرفی شده تا دانشجویان، سبب زیبایی گفتار شاعران و نوپردازان به دلنشینی سروده های خود پی ببرند و تلقی شعر از نوشته های خود را بدانند، چون برخی از آنان، آگاهی لازم یا حداقل کافی را در شناخت وزن یا بحر ندارند و برای این موضوع، مصداق های فراوانی، طول سی سال آموزش در کلاس های ادبیات فارسی دانشگاه ها در درس عروض و قافیه را تجربه نموده ام، برخی صاحب قریحه هستند شعر می سرایند ولی شبیه کسانی هستند که مزه غذا برایشان مهم است نه طرز پخت آن.

۱۰. اجر معنوی این تلاش را تقدیم به مقام بلند پدر، مادر، معلم و استاد می نمایم و به این بهانه برای:

جناب استاد دکتر محمد جواد شریعت

جناب استاد دکتر غلامرضا رحمدل

جناب استاد سید نبی حسین زاده

جناب استاد جناب باب الله مافی

غفران ابدی و هم نشینی با پیامبران و صالحان را آرزو می نمودم

۱۱. از همسر من که با حمایتش و فرزندانم مهندس سهیل غدیری و مهندس علی رضا غدیری که در بخش امور رایانه و تایپ و ویرایش، یاری و همراهی ام نمودند بسیار سپاس گزارم.

۱۲. از جناب استاد حمید بلوری متمدن، مسئول ارجمند انتشارات بلور که از راهنمایی های ایشان بسیار منتفع می شوم سپاس گزاری می نمایم.

جلیل غدیری

رامسر مهر ۱۳۹۱

باب مفتوح هم اندیشی

www.nynome.blogfa.com

jalil.ghadiry@yahoo.com